ZUIDELIJKE REKENKAMER

Aan Provinciale Staten van Noord-Brabant
p/a Griffie
Postbus 90.151
5200 MC ‘s-Hertogenbosch

Datum	26 maart 2018
Referentienummer	D18.0021
Onderwerp	Jaarverslag 2017

Geacht Statenlid,

Hierbij bieden wij u het Jaarverslag 2017 aan. Het Jaarverslag bestaat uit twee delen, het Verslag van werkzaamheden en de Jaarrekening (inclusief de controleverklaring door de accountant).

Het bestuur van de rekenkamer heeft het jaarverslag op 19 maart 2018 vastgesteld.

Vriendelijke groet,

Prof.dr. M.J.M.(Marc) Vermeulen
voorzitter

Dr. N.A.C. (Ard) Schilder
directeur-secretaris

Zuidelijke Rekenkamer
Ten Hagestraat 9
5611 EG Eindhoven
T 040-244 18 74
info@zuidelijkerekenkamer.nl

Jaarverslag 2017

Deel 1: Verslag van werkzaamheden 2017

Deel 2: Jaarrekening 2017

ZUIDELIJKE REKENKAMER

Colofon
De Zuidelijke Rekenkamer is sinds 2005 de gemeenschappelijke rekenkamer van de provincies Noord-Brabant en Limburg. De rekenkamer vindt haar wettelijke basis in de Provinciewet. De taak van de rekenkamer is het onderzoeken van de doeltreffendheid, doelmatigheid en rechtmatigheid van het door de provincie gevoerde bestuur. Over de uitkomsten van haar onderzoek rapporteert de rekenkamer aan Provinciale Staten.
De rekenkamer dient elk jaar een verslag van haar werkzaamheden en een jaarrekening met controleverklaring over het voorgaande jaar vast te stellen. Samen vormen deze ons jaarverslag.

ZUIDELIJKE REKENKAMER

Inhoud

Deel 1: Verslag van werkzaamheden		5
1	Het jaar 2017 in een notendop	6
2	Overzicht van werkzaamheden in 2017	7
2.1	Publicaties	7
2.2	(Voor)onderzoeken niet leidend tot publicatie	9
2.3	Werk in uitvoering	10
2.4	Andere werkzaamheden	11
3	Wat hebben we bereikt in 2017?	12
4	Kosten van de rekenkamer in 2017	13
5	Over onze organisatie	14
Deel 2: Jaarrekening 2017, inclusief controleverklaring		16

Voorwoord

De Zuidelijke Rekenkamer heeft in 2017 weer verschillende rapporten gepubliceerd en op andere wijzen Provinciale Staten van de provincies Noord-Brabant en Limburg bijgestaan in hun kaderstellende en controlerende rol.

Zo hebben we in lijn met onze Agenda 2017-2022 onder meer ons repertoire uitgebreid met een nieuwe publicatievorm (factsheet over het *Programma Aanpak Stikstof*), hebben we onze rapporten en presentaties weer visueel ondersteund met infographics, heeft een medewerker een cursus op het terrein van big data gevolgd en hebben we een grafisch ontwerpbureau opdracht gegeven om onze huisstijl en website te moderniseren.

Twee onderzoeken waar we in 2016 al mee waren begonnen, publiceerden we in 2017. Dit zijn de onderzoeken naar het interbestuurlijke toezicht door de provincie Limburg en naar de verkoop van Attero. Daarnaast hebben we het rapport Informatievoorziening investeringsfondsen Noord-Brabant uitgebracht. Daarbij hebben we het moment van publicatie afgestemd op het moment waarop Gedeputeerde Staten de bevindingen van hun evaluatie van de fondsen publiceerden.
Tot slot zijn we in 2017 gestart met een onderzoek naar de informatieveiligheid van beide provincies. Daarin hebben we grotendeels onaangekondigd de resultaten van het beleid getest. Ook zijn we gestart met een (vervolg)onderzoek naar het beheer en onderhoud van infrastructurele kunstwerken.

In dit jaarverslag blikken we terug op onze voornemens voor en werkzaamheden in 2017. Ook kijken we kort vooruit naar de in 2017 gestarte onderzoeken die in 2018 tot publicatie zullen leiden.
Dit jaarverslag bestaat uit twee delen: het verslag van werkzaamheden (deel 1) en de jaarrekening 2017 (deel 2). Het jaarverslag is op 28 februari 2018 besproken met de Programmaraad en op 19 maart 2018 vastgesteld door de Zuidelijke Rekenkamer.

Prof. dr. M.J.M.(Marc)Vermeulen
voorzitter

Dr. N.A.C. (Ard) Schilder
directeur-secretaris

Deel 1: Verslag van werkzaamheden

1 Het jaar 2017 in een notendop

Drie onderzoeksrapporten en twee factsheets gepubliceerd, vier nieuwe onderzoeken en een verkenning opgestart, meegewerkt aan enkele thematische bijeenkomsten van Provinciale Staten: dat zijn op hoofdlijnen onze prestaties in 2017.

In het werkprogramma 2017 geplande onderzoeken	**Publicatie**
Interbestuurlijk toezicht Limburg	9 februari 2017
Informatievoorziening investeringsfondsen Noord-Brabant	27 maart 2017
Verkoop Attero Noord-Brabant en Limburg	23 juni 2017
Factsheet Programma Aanpak Stikstof Noord-Brabant (NB)	12 oktober 2017
Factsheet Programma Aanpak Stikstof Limburg (L)	9 november 2017
Uitvoering VTH-taken door de BRZO-omgevingsdiensten NB	Geen publicatie
Uitvoering VTH-taken door de BRZO-omgevingsdiensten L	Geen publicatie
Factsheet financiële bindingen* Noord-Brabant	Onderzoek in 2018 gestart
Factsheet financiële bindingen Limburg	Onderzoek in 2018 gestart
Inspraakrecht voor burgers	Niet gestart
Effectiviteit sloopfonds en statiegeldregeling Limburg	Niet gestart
Vrijkomende agrarische bebouwing Noord-Brabant	Niet gestart
Niet in het werkprogramma geplande onderzoeken	
Informatieveiligheid Noord-Brabant	Tweede kwartaal 2018
Informatieveiligheid Limburg	Tweede kwartaal 2018
Beheer en onderhoud infrastructurele kunstwerken NB (vervolg)	Eerste kwartaal 2018
Beheer en onderhoud infrastructurele kunstwerken L (vervolg)	Eerste kwartaal 2018
Verkenning en conceptstartnotitie Kaders tellen NB en L	Eind 2018/begin 2019
Jaarlijks terugkerende werkzaamheden	
Startnotities	
Monitoring	
Nazorg afgeronde onderzoeken	
Jaarverslag 2016	6 maart 2017
Werkprogramma 2018	27 november 2017
Bijzonderheden 2017	
Werving junior onderzoeker	
Uitdiensttreding directeur-secretaris	
Werving directeur-secretaris	

* In het werkprogramma spraken we van ‘Garanties, leningen en deelnemingen’.

In de hoofdstukken hierna beschrijven we meer in detail wat we hebben gedaan in 2017, wat we daarmee hebben bereikt en wat dat heeft gekost.

2 Overzicht van werkzaamheden in 2017

Van de in ons werkprogramma 2017 opgenomen onderzoeken:

- Hebben we er vijf in 2017 gepubliceerd. Het betreft de onderzoeken:
  (1) Interbestuurlijk toezicht Limburg; (2) Informatievoorziening investeringsfondsen Noord-Brabant; (3) Verkoop Attero Noord-Brabant en Limburg en (4 en 5); de factsheets Programma Aanpak Stikstof Noord-Brabant en Limburg.
- Leidden twee, namelijk Uitvoering VTH-taken door de BRZO-omgevingsdiensten Limburg en Noord-Brabant, niet tot een publicatie. Deze onderwerpen worden verder gemonitord. In paragraaf 2.2 wordt ingegaan op de redenen hiervoor.
- Hebben we drie onderzoeken niet in uitvoering genomen, namelijk het onderzoek naar de effectiviteit van het sloopfonds en de statiegeldregeling in Limburg, het onderzoek naar vrijkomende agrarische bebouwing in Noord-Brabant en het onderzoek naar inspraakrecht voor burgers. Deze onderwerpen hebben we toegevoegd aan de groslijst. In plaats van de voornoemde onderzoeken zijn wij in de tweede helft van 2017 de (vervolg)onderzoeken naar het beheer en onderhoud van infrastructurele kunstwerken in Noord-Brabant en Limburg gestart. We zijn tot deze keuze gekomen op basis van voortschrijdend inzicht en na consultatie van de Programmaraad op 13 juni 2017.
- Pakken we er twee in 2018 op, de factsheets Financiële bindingen Limburg en Noord-Brabant. Deze onderzoeken worden doorgeschoven naar 2018 vanwege uitloop van het onderzoek naar de verkoop van Attero.

De onderzoeken naar de informatieveiligheid van de provincies Limburg en Noord-Brabant waren niet opgenomen in ons werkprogramma 2017. Om een realistische test van de kwaliteit van de beveiligingsmaatregelen van beide provincies te kunnen doen, moest dit onderzoek zo goed als onaangekondigd blijven.
In de zomer van 2017 zijn de onderzoeken in uitvoering genomen en in het najaar van 2017 hebben we de Programmaraad en beide Provinciale Staten hiervan op de hoogte gesteld .

In het vervolg van dit hoofdstuk lichten we onze in 2017 uitgevoerde activiteiten kort toe.

2.1 Publicaties

Interbestuurlijk toezicht door de provincie Limburg

De provincie Limburg heeft haar rol als toezichthouder op gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen de afgelopen jaren op onderdelen te gering ingevuld. Het bleek onduidelijk waar de toezichtplannen van de provincie op zijn gebaseerd. Ook worden deze plannen door de provincie slechts beperkt uitgevoerd. Dit brengt zowel doelmatigheids- als doeltreffendheidsrisico's met zich mee. Zo kan het onopgemerkt blijven als gemeenten, waterschappen of gemeenschappelijke regelingen medebewindstaken niet goed uitvoeren, wat kan leiden tot het optreden of escaleren van vermijdbare incidenten. Daarnaast schoot de informatievoorziening aan Provinciale Staten over de uitvoering van het toezicht tekort.

Dit zijn de belangrijkste conclusies van het onderzoek dat we op 9 februari 2017 publiceerden onder de titel *Toezicht met risico's*.
Gedeputeerde Staten van Limburg schreven in hun reactie zich te herkennen in de observaties van de rekenkamer en zegden toe om binnen een half jaar een aangepast plan voor interbestuurlijk toezicht aan Provinciale Staten aan te bieden. Dit plan en ons rapport zijn op 2 juni in samenhang behandeld door de Statencommissie Financiën, Economie en Bestuur en op 23 juni in de vergadering van Provinciale Staten. In de Statencommissie hebben we de resultaten van het onderzoek gepresenteerd.

Informatievoorziening investeringsfondsen provincie Noord-Brabant

De provincie Noord-Brabant heeft € 500 miljoen opzij gezet in fondsen op de terreinen cultuur, natuur, energie, innovatie en breedband. Ons onderzoek spitste zich toe op de kwaliteit van de (verantwoordings) informatie van de fondsen aan Gedeputeerde Staten en van Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten.[1] Op 27 maart 2017 publiceerden we ons rapport, waarin we op hoofdlijnen het volgende concludeerden.
Bij de instelling van de investeringsfondsen hebben Gedeputeerde Staten over het algemeen heldere en concrete afspraken gemaakt met Provinciale Staten over de informatievoorziening. Provinciale Staten worden door Gedeputeerde Staten op de afgesproken momenten en gedeeltelijk via de afgesproken indicatoren geïnformeerd over de uitvoering en voortgang van de investeringsfondsen. Toch leidt de huidige informatievoorziening aan Provinciale Staten ertoe dat zij hun budgetrecht, hun controlerende rol en hun kaderstellende rol niet optimaal kunnen uitoefenen. De voortgangsinformatie aan Provinciale Staten is inhoudelijk nog op enkele punten voor verbetering vatbaar. Dit geldt voornamelijk voor het Brabant C fonds, het Groen Ontwikkelfonds en de informatievoorziening over de revolverendheid.

We hebben de resultaten van het onderzoek gepresenteerd aan Provinciale Staten op 7 april 2017. Op 9 juni 2017 is het rapport behandeld in de vergadering van Provinciale Staten Noord-Brabant.

De verkoop van Attero

Berichtgeving in de media over een mogelijke doorverkoop van afvalverwerker Attero, en Statenvragen in de provincies Limburg en Noord-Brabant naar aanleiding van deze berichten, leidden in 2016 tot een verzoek van de programmaraad aan de Zuidelijke Rekenkamer om een onderzoek te doen naar de verkoop van Attero.
Wij concludeerden in ons rapport, dat we op 23 juni 2017 publiceerden, dat Provinciale Staten onvoldoende betrokken waren bij de verkoop van Attero. Zowel Gedeputeerde Staten als Provinciale Staten zelf hadden daar een aandeel in. Over het verkoopproces concludeerden we dat de gemeentelijke en provinciale aandeelhouders een verkoopproces hadden ingericht dat in opzet en uitvoering grotendeels voldeed aan de eraan te stellen eisen, en dat de uitkomst van dit proces is beïnvloed door de timing en het tempo van de start en de afronding van de verkoop. Het bod waar de aandeelhouders mee akkoord zijn gegaan, was het maximum haalbare uit de markt op dat

[1] Gedeputeerde Staten startten eind 2016 de eerste (vierjaarlijkse) evaluatie van de fondsen. Zij hebben de resultaten hiervan op 20 februari 2017 in een Statenmededeling aan Provinciale Staten voorgelegd. De kwaliteit van de informatievoorziening aan Provinciale Staten vormde geen onderdeel van de evaluatie.

moment, gegeven dat Attero verkocht zou worden, en gelet op het toetsingskader dat de aandeelhouderscommissie vooraf had opgesteld en gelet op de gehanteerde verkoopmethode. Zowel de aankondiging als de verschijning van ons rapport heeft tot veel aandacht in beide Provinciale Staten en in de media geleid.
Op de dag van publicatie hebben we de resultaten gepresenteerd in een themabijeenkomst van de commissie Bestuur en Financiën van Provinciale Staten Noord-Brabant.
Op 8 september is het rapport behandeld in de vergadering van Provinciale Staten Noord-Brabant. In Limburg is ons rapport op 13 oktober behandeld in de Statencommissie Financiën, Economie en Bestuur van Provinciale Staten Limburg en vervolgens op 10 november in de vergadering van Provinciale Staten.

Programma Aanpak Stikstof (PAS) provincie Noord-Brabant en Limburg

Het Programma Aanpak Stikstof (PAS) is een landelijk programma waarin overheden, natuurorganisaties en ondernemers samenwerken om in 118 'PAS-gebieden' in Nederland de stikstofdepositie te verminderen, de natuur te versterken en daarmee ook economische ontwikkeling mogelijk te maken. Provincies zijn in de meeste gevallen verantwoordelijk voor vergunningverlening in het kader van het PAS en voor het beheer van Natura 2000-gebieden. In het verlengde hiervan zijn ze ook verantwoordelijk voor de uitvoering van het PAS. Wij hebben over de opzet en de uitvoering van het Programma Aanpak Stikstof in zowel Noord-Brabant als Limburg een factsheet en een daarbij behorend achtergronddocument uitgebracht. Deze hebben we aangeboden op 12 oktober 2017 aan Provinciale Staten Noord-Brabant respectievelijk 9 november 2017 aan Provinciale Staten Limburg.

2.2 (Voor)onderzoeken niet leidend tot publicatie

Uitvoering VTH-taken door BRZO-omgevingsdiensten provincie Noord-Brabant

Naar aanleiding van een breed aangenomen motie in Provinciale Staten Noord-Brabant zijn we gestart met een onderzoek naar de uitvoering van VTH-taken door de BRZO-omgevingsdiensten in de provincie. Aanleiding voor de motie waren zorgen over de financiële situatie bij de Omgevingsdienst Midden-West Brabant.
In de voorbereidingsfase van ons onderzoek werd duidelijk dat Gedeputeerde Staten een evaluatie gestart waren naar de Handhavingskoers, waarvan ook de uitvoering van VTH-taken door de BRZO-omgevingsdiensten onderdeel uitmaakte. Omdat hierbij nagenoeg dezelfde vragen centraal stonden als in ons voorgenomen en al gestarte onderzoek, achtten we verdere uitvoering daarvan niet nodig. Wel zullen we het beleid en de uitvoering daarvan mede vanwege de door Provinciale Staten aangenomen motie, de komende jaren actief blijven monitoren.

Uitvoering VTH-taken door BRZO-omgevingsdiensten provincie Limburg

Tijdens de voorbereidingsfase van ons onderzoek naar de uitvoering van de VTH-taken door BRZO-omgevingsdiensten in Limburg bleek dat Gedeputeerde Staten op 28 april 2017 een nieuw beleidskader VTH hadden vastgesteld. In dit beleidskader hebben Gedeputeerde Staten de doelstellingen aangepast en prioriteiten verschoven, is een nieuwe verantwoordings-systematiek uitgewerkt én worden meer financiële middelen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van de VTH-taken. Het kader is op 19 mei besproken door Provinciale Staten. Omdat het nieuwe beleidskader veelomvattender is en het enige tijd vergt voordat het zijn volledige

uitwerking zal hebben binnen de provinciale organisatie, hebben wij besloten ons onderzoek niet verder voort te zetten.
Ook voor de provincie Limburg geldt dat we dit onderwerp wel actief blijven monitoren.

2.3 Werk in uitvoering

Informatieveiligheid provincie Noord-Brabant en Limburg

De ruggengraat van elke organisatie is de informatie waar zij over beschikt. Het is belangrijk dat die informatie veilig is. Onder veiligheid van informatie wordt verstaan dat deze vertrouwelijk (exclusief), betrouwbaar (integer) en beschikbaar is. Wij hebben de afgelopen jaren geregeld conclusies getrokken over de betrouwbaarheid en beschikbaarheid van de provinciale informatie. Relatief onderbelicht is de vertrouwelijkheid ervan. Medio 2017 zijn we daarom gestart met een onderzoek naar hoe de provincies Limburg en Noord-Brabant de risico's op inbreuken in de informatieveiligheid beheersen. We willen met ons onderzoek aanbevelingen doen die bijdragen aan een verbetering van de informatieveiligheid van de provincies Limburg en Noord-Brabant. We gaan daartoe op zoek naar kwetsbaarheden in de systemen waarover de provincie beschikt die de vertrouwelijkheid van de informatie moeten waarborgen. We onderzoeken enerzijds de mate waarin de systemen voor onbevoegden toegankelijk zijn en anderzijds de mate waarin de medewerkers handelen op een manier die de informatieveiligheid bewaakt. Daarnaast beschrijven we het beleid en de organisatie van de informatiebeveiliging en de wijze waarop Provinciale Staten hierover worden geïnformeerd.
Verwachte publicatie: eerste helft 2018

Infrastructurele kunstwerken provincie Noord-Brabant en Limburg

Infrastructurele kunstwerken zoals bruggen en tunnels spelen een belangrijke rol in de verkeersstructuur. Om problemen op het terrein van bereikbaarheid, veiligheid en leefbaarheid te voorkomen, is het van belang dat deze kunstwerken goed beheerd en onderhouden worden. In 2012 deden we onderzoek naar de sturing en uitvoering van, en de verantwoording door Gedeputeerde Staten over het beheer en onderhoud van kunstwerken. Aanvullend hierop willen we nu ook de kwaliteit van de kunstwerken onderzoeken en nagaan in hoeverre Gedeputeerde Staten de afgelopen jaren rekening hebben gehouden met de aanbevelingen en aandachtspunten uit onze eerdere onderzoeken. Onze centrale vraag is: wat is de kwaliteit van de provinciale infrastructurele kunstwerken?
Verwachte publicatie: eerste helft 2018

Kaders tellen provincie Noord-Brabant en Limburg

Het budgetrecht is één van de krachtigste instrumenten van Provinciale Staten. De jaarlijkse behandeling van de concept begroting zou bij uitstek het moment kunnen zijn om dat budgetrecht uit te oefenen, wanneer formeel wordt besloten over wat de provincie wil bereiken, wat daarvoor zal worden gedaan, en wat dat mag kosten. De praktijk leert echter dat veel beleidsbeslissingen al (veel) eerder worden genomen. Wat is de relatieve waarde van de begroting als kaderstellend document ten opzichte van, bijvoorbeeld, het bestuursakkoord, de kaderstellende nota's en uitvoeringsprogramma's? Wat wordt nu daadwerkelijk in welk kaderstellend document vastgesteld?

Daar komt bij dat, mede door de toenemende complexiteit van maatschappelijke opgaven, de provincie vaker in netwerken samenwerkt met partners en daarbij in de loop van de jaren ook nieuwe/andere rollen is gaan spelen. In welke mate zijn de kaderstellende documenten duidelijk over (de relatie tussen) de beoogde provinciale rollen in de uitvoering en sturing enerzijds en de kaderstellende en controlerende rol van Provinciale Staten anderzijds?

Doel van deze verkenningen is het bieden van aandachtspunten en handvatten aan enerzijds Provinciale Staten voor het waarborgen van hun kaderstellende rol, bij de behandeling en vaststelling van documenten, en anderzijds aan Gedeputeerde Staten, bij het opstellen van deze documenten.
De verkenningen zullen in de loop van 2018 (verder) worden (op)gestart.
Verwachte publicatie: eind 2018/begin 2019

2.4 Andere werkzaamheden

Naast de hiervoor aan bod gekomen onderzoeken hebben we onder andere meegewerkt aan themabijeenkomsten van Provinciale Staten, zijn we gestart met het moderniseren van onze website en huisstijl, hebben we een nieuwe onderzoeker en directeur-secretaris geworven, een masterclass gegeven naar aanleiding van het Attero-onderzoek (Rotterdam School of Management) en deelgenomen aan overige deskundigheid bevorderende en kennisuitwisselingsbijeenkomsten.
Medewerkers van de rekenkamer hebben in 2017 input geleverd voor de pilot ‘Werken met de methode Duisenberg/Van Meenen’ die twee Statenleden van de provincie Noord-Brabant in maart 2017 t/m mei 2018 uitvoeren.

Kennisuitwisseling en opbouwen expertise

De Zuidelijke Rekenkamer is lid van de Nederlandse Vereniging van Rekenkamers en Rekenkamercommissies (NVRR). Hierin vormen de vijf provinciale rekenkamers samen de Kring van provinciale rekenkamers. Deze kring heeft in 2017 een dag voor alle medewerkers van de provinciale rekenkamers georganiseerd. Medewerkers van de Zuidelijke Rekenkamer hebben hieraan deelgenomen.

Daarnaast namen medewerkers van de Zuidelijke Rekenkamer deel aan intervisiebijeenkomsten met projectleiders van provinciale rekenkamers en rekenkamers van de G4-gemeenten, bezochten ze de samenwerkingsdag van de NVRR en de Algemene Rekenkamer en een cursus op het terrein van big data.

Media

Over al onze activiteiten rapporteren wij in het openbaar aan Provinciale Staten.
Op onze website zijn alle documenten terug te vinden.
De publicatie van een rapport laten we doorgaans vergezeld gaan van een persbericht.
De Zuidelijke Rekenkamer is actief op Twitter via @ZuidRekenkamer en heeft een bedrijfsprofiel op LinkedIn. Deze kanalen gebruiken we ook voor het verspreiden van onze rapporten.

3 Wat hebben we bereikt in 2017?

In dit hoofdstuk gaan we kort in op enkele voorbeelden van doorwerking (voor zover bekend en zonder volledig te willen zijn) die onze werkzaamheden van de afgelopen jaren in 2017 hadden.

Met alle onderzoeken die we in 2017 publiceerden, hadden we directe doorwerking. Zo hebben Gedeputeerde Staten van beide provincies gereageerd op onze conclusies en aanbevelingen en hebben Provinciale Staten in Statenvoorstellen onze aanbevelingen overgenomen.
Andere voorbeelden van doorwerking zijn:

- Dagblad De Limburger besteedde aandacht aan ons rapport over het Interbestuurlijk toezicht (“Te weinig toezicht provincie”);
- Gedeputeerde Staten Limburg stelden naar aanleiding van het rapport Interbestuurlijk toezicht onder andere een (verbeter)plan en nota op;
- naast de vraag om een masterclass te geven, was er veel media-aandacht voor het onderzoek naar de verkoop van Attero. Zowel De Limburger als het Brabants Dagblad en BN|De Stem, en zowel het Financieele Dagblad als NRC Handelsblad besteedden er uitgebreid aandacht aan in nieuwsberichten, achtergrondartikelen en columns.

Ook onderzoeken die vóór 2017 zijn gepubliceerd, hadden in 2017 (nog) doorwerking. Voorbeelden hiervan zijn:

- De Brabantse programmabegroting voor 2018 bevat een voortgangsnota over het Ontwikkelbedrijf (*2e meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf 2017*, bijlage bij de begroting 2018). In het voorwoord van deze nota wordt gemeld dat de aanbevelingen uit ons rapport *Beheersstatuut Ontwikkelbedrijf provincie Noord-Brabant* uit 2016 zijn gebruikt bij het opstellen van het document. Provinciale Staten worden inderdaad niet enkel meer op een hoog aggregatieniveau geïnformeerd. Op projectniveau worden van elk project de geraamde uitgaven, inkomsten, risico's en dekking daarvan, boekwaarde en exploitatiesaldo genoemd. Als niet wordt ingegaan op specifieke projecten (bijvoorbeeld bij ruimte voor ruimte) wordt hiervoor een korte uitleg gegeven.
- Provinciale Staten Limburg evalueerden in 2017 het Plan van aanpak dat Gedeputeerde Staten hadden opgesteld naar aanleiding van ons rapport *Besluitvormingsstructuur ontslagvergoedingen provincie Limburg* uit 2009.

4 Kosten van de rekenkamer in 2017

Voor de uitvoering van ons werkprogramma 2017 beschikten we over een budget van € 690.000. Beide provincies nemen ieder voor de helft deel in de bekostiging van de rekenkamer. Ten opzichte van onze begroting hebben we in 2017 € 40.380 over (iets minder dan 6%). Dit is het gevolg van het nog niet hebben kunnen afronden van het project om de huisstijl en website te moderniseren. Dit totale bedrag hebben we toegevoegd aan onze reserve. Onze volledige jaarrekening is opgenomen in deel 2 van dit jaarverslag.

5 Over onze organisatie

Bestuur

De Zuidelijke Rekenkamer heeft een collegiaal bestuur. De leden van het bestuur worden voor de duur van zes jaar benoemd door Provinciale Staten van de provincies Noord-Brabant en Limburg.
Het bestuur bestaat uit:

- de heer M.J.M. (Marc) Vermeulen (voorzitter)
- mevrouw P.J.L. (Nellie) Verbugt (plaatsvervangend voorzitter)
- de heer H.H. (Herman) Sietsma (lid)

Op onze site is een actuele lijst van bezoldigde en onbezoldigde (neven)functies van de leden van het bestuur te vinden.

Bureau

Voor de uitvoering van haar werkzaamheden beschikt de rekenkamer over een eigen bureau. Het bureau omvatte in 2017 gemiddeld 4,8 fte en kende de volgende samenstelling (in alfabetische volgorde):

- mevrouw P.J.S. (Petra) van Gelder (officemanager)
- de heer J.S. (Jeroen) Kerseboom (directeur, tevens secretaris van het bestuur; uit dienst per 15 december 2017)
- mevrouw A.G.M. (Astrid) Matheeuwsen (senior onderzoeker)
- mevrouw A. (Alina) Mengde – van der Wal (senior onderzoeker)
- de heer B. (Bram) van Oudheusden (medior onderzoeker)
- mevrouw A.M.F. (Anne-Linde) Oldenhof (junior onderzoeker, uit dienst per 1 september 2017)

In 2017 zijn twee vacatures opengesteld: een junior onderzoeker en een directeur-secretaris. Beide procedures zijn succesvol afgerond.

Programmaraad

De Zuidelijke Rekenkamer is met Provinciale Staten verbonden door de Programmaraad. Deze bestaat per provincie uit vier leden van Provinciale Staten, van wie één plaatsvervangend lid (zie onder).

Samenstelling Programmaraad Zuidelijke Rekenkamer per 31 december 2017

Noord-Brabant	Limburg
Mw. F.M. (Femke) Dingemans (D66) - voorzitter	Dhr. R.W.P.E. (Robert) Housmans (PVV) - plv. voorzitter
Dhr. T.P.D. (Tim) Kouthoofd (VVD)	Dhr. M.P.P. (Max) Ruiters (CDA)
Dhr. S.P.M.F. (Stijn) Steenbakkers (CDA)	Dhr. H.J.M. (Huub) Quaedflieg (SP)
Mw. P. (Patricia) van der Kammen (PVV) – plv.lid	Dhr. J. (Hans) van Wageningen (D66) - plv.lid

De Programmaraad heeft als taak het aan de rekenkamer doen van aanbevelingen bij het door de

rekenkamer voorgenomen werkprogramma. De Programmaraad fungeert op verzoek voor de leden van de rekenkamer als klankbord. Daarnaast geeft de Programmaraad advies aan Provinciale Staten over de vaststelling van de begroting voor het komende begrotingsjaar en de inhoudelijke en bedrijfsmatige verantwoording over het afgelopen begrotingsjaar van de rekenkamer.

Provinciale Staten Limburg en Noord-Brabant kunnen via de Programmaraad een onderwerp voor onderzoek door de rekenkamer voordragen. De rekenkamer bepaalt zelf, gehoord de Programmaraad, welke onderwerpen zij onderzoekt en hoe ze dat doet.

De Programmaraad kwam in 2017 drie keer bijeen. Besproken werden het jaarverslag 2016, de voortgang van de onderzoeken, en de werkprogramma's 2017 en 2018.

Deel 2: Jaarrekening 2017, inclusief controleverklaring

Rapport inzake de
Jaarrekening 2017 van

De Zuidelijke Rekenkamer
Ten Hagestraat 9
5611 EG Eindhoven

Joanknecht
samen maken we toekomst

Inhoudsopgave

		Pagina
1.	**ACCOUNTANTSRAPPORT**	
1.1	Opdracht	2
2.	**JAARREKENING**	
2.1	Balans per 31 december 2017	4
2.2	Winst-en-verliesrekening over 2017	6
2.3	Grondslagen van waardering en resultaatbepaling	7
2.4	Toelichting op de balans per 31 december 2017	9
2.5	Toelichting op de winst-en-verliesrekening over 2017	11
3.	**OVERIGE GEGEVENS**	
3.1	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	15

BIJLAGEN

Aan het bestuur van
De Zuidelijke Rekenkamer
Ter attentie van de heer prof. dr. M.J.M. Vermeulen
Ten Hagestraat 9
5611 EG Eindhoven

Geacht bestuur,

1.1 Opdracht

Wij hebben de in dit rapport opgenomen jaarrekening 2017 van De Zuidelijke Rekenkamer te Eindhoven gecontroleerd. De jaarrekening is opgemaakt onder verantwoordelijkheid van het bestuur van De Zuidelijke Rekenkamer. Het is onze verantwoordelijkheid een controleverklaring inzake de jaarrekening te verstrekken. De jaarrekening treft u aan in dit rapport.

De controleverklaring is opgenomen onder de overige gegevens.

Wij vertrouwen erop hiermee aan uw opdracht te hebben voldaan.

2. JAARREKENING

2.1 Balans per 31 december 2017

(na resultaatverdeling)

ACTIVA

		2017		2016	
		€	€	€	€
Vlottende activa					
Vorderingen					
Overige vorderingen en overlopende activa	1		34.588		120.023
Liquide middelen					
ABN AMRO			213.598		161.831
Som der vlottende activa			248.186		281.854
Totaal activazijde			248.186		281.854

PASSIVA

		2017		2016	
		€	€	€	€
Eigen vermogen	2		70.380		30.000
Kortlopende schulden					
Overige schulden en overlopende passiva	3		177.806		251.854
Totaal passivazijde			248.186		281.854

2.2 Winst-en-verliesrekening over 2017

		2017		2016	
		€	€	€	€
Bijdrage provincies	4		690.000		600.000
Bureau	5	463.656		415.297	
Bestuur	6	43.653		37.399	
Overige kosten	7	142.311		87.437	
Som der bedrijfslasten			649.620		540.133
Bedrijfsresultaat			40.380		59.867
Andere rentebaten en soortgelijke opbrengsten			0		96
Netto resultaat na belastingen			40.380		59.963

2.3 Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Informatie over de rechtspersoon

Vestigingsadres en inschrijfnummer handelsregister
Zuidelijke Rekenkamer is feitelijk en statutair gevestigd op Ten Hagestraat 9, 5611 EG te Eindhoven en is ingeschreven bij het handelsregister onder nummer 58959785.

Algemene toelichting

Belangrijkste activiteiten van rechtspersoon
De activiteiten van Zuidelijke Rekenkamer bestaan voornamelijk uit: onderzoeken van de doeltreffendheid, de doelmatigheid en de rechtmatigheid van het gevoerde bestuur van de provincies Noord-Brabant en Limburg.

Algemene grondslagen voor verslaggeving

De standaarden op basis waarvan de jaarrekening is opgesteld
De jaarrekening is opgesteld volgens de van toepassing zijnde wet- en regelgeving, besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten.

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans en de winst-en-verliesrekening zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting.

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Winsten worden slechts opgenomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Grondslagen

Vorderingen
Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie, inclusief de transactiekosten indien materieel. Handelsvorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Liquide middelen
Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Kortlopende schulden
Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde.

Overige bedrijfskosten
De kosten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

2.4 Toelichting op de balans per 31 december 2017

Vlottende activa

Vorderingen

Overige vorderingen en overlopende activa

	2017	2016
	€	€
Nog te ontvangen van de Provincie Noord-Brabant	17.294	103.513
Nog te ontvangen van de Provincie Limburg	17.294	16.510
	34.588	120.023

2 Eigen vermogen

	2017	2016
	€	€
Overige reserve	70.380	30.000

Overige reserve

	2017	2016
	€	€
Stand per 1 januari	30.000	30.000
Uit resultaatverdeling	40.380	0
Stand per 31 december	70.380	30.000

Op basis van de artikel 8 lid 7 en 8 van de Gemeenschappelijke Regeling Zuidelijke Rekenkamer Noord-Brabant en Limburg, mag de Zuidelijke Rekenkamer ten behoeve van de uitvoering van haar taak een reserve aanhouden ter grootte van maximaal 15% (2016: 5%) van de jaarlijkse bijdrage. De reserve wordt gevormd of aangevuld uit overschotten van de bijdrage in voorgaande jaren tot het maximale percentage van de jaarlijkse bijdrage.

Een overschot boven het genoemde maximum wordt terugbetaald aan de provincies.

Kortlopende schulden

3 Overige schulden en overlopende passiva

	2017	2016
	€	€
Overige nog te betalen kosten	52.526	66.700
Nog te betalen kosten aan de Provincie Noord-Brabant	125.280	125.190
Terug te betalen beschikbaar gestelde middelen Provincie Limburg	0	29.982
Terug te betalen beschikbaar gestelde middelen Provincie Noord-Brabant	0	29.982
	177.806	251.854

Niet in de balans opgenomen rechten, verplichtingen en regelingen

Informatieverschaffing over niet in de balans opgenomen verplichtingen

De zuidelijke rekenkamer is een huurovereenkomst aangegaan inzake een gedeelte van een kantoorvilla gelegen aan de Ten Hagestraat 9 te Eindhoven. De huurprijs inclusief parkeerplaatsen bedraagt €23.850 op jaarbasis. De huurprijs wordt jaarlijks per 1 juni geïndexeerd. De huurovereenkomst is aangegaan voor een periode van 5 jaar en loopt tot en met 31 mei 2020. Na het verstrijken van deze periode wordt de overeenkomst behoudens beëindiging door opzegging voortgezet voor een aansluitende periode van 5 jaar.

Voorstel resultaatverwerking

Aan het bestuur van de Zuidelijke Rekenkamer zal worden voorgesteld om het resultaat over 2017 ad € 40.380 in zijn geheel toe te voegen aan de algemene reserve.

2.5 Toelichting op de winst-en-verliesrekening over 2017

4 Bijdrage provincies

	2017	2016
	€	€
Bijdrage provincie Noord-Brabant	345.000	300.000
Bijdrage provincie Limburg	345.000	300.000
	690.000	600.000

5 Bureau

	2017	2016
	€	€
Salariskosten bureau (inclusief werkgeversdeel)	433.814	391.804
Reis- en verblijfskosten bureau	18.314	16.524
Overige personeelskosten bureau	7.813	208
Opleiding / training	3.715	6.761
	463.656	415.297

Gemiddeld aantal werknemers

2017

	Aantal
Gemiddeld aantal werknemers	4,80

In 2016 bedroeg het gemiddeld aantal FTE 4,2.

6 Bestuur

	2017	2016
	€	€
Vergoedingen bestuur	41.693	35.184
Reis- en verblijfskosten bestuur	1.923	2.185
Overige kosten bestuur	37	30
	43.653	37.399

7 Overige kosten

	2017	2016
	€	€
Inhuur	82.715	36.704
Huisvestingskosten	29.374	28.685
Publiciteit & communicatie	13.440	513
Kantoorkosten	12.206	18.356
Algemene kosten	4.576	3.179
	142.311	87.437

Inhuur

	2017	2016
	€	€
Externe inhuur voor projecten	78.345	34.330
Personeel en diensten van derden	4.370	2.374
	82.715	36.704

Huisvestingskosten

	2017	2016
	€	€
Betaalde huur	24.971	23.350
Service- en schoonmaakkosten	4.403	5.335
	29.374	28.685

Publiciteit & communicatie

	2017	2016
	€	€
Communicatie	4.327	0
Website	9.113	513
	13.440	513

Kantoorkosten

	2017	2016
	€	€
Automatiseringskosten en ICT voorzieningen	9.820	15.411
Kosten bedrijfsvoering	1.691	1.555
Kantoorbenodigdheden	695	1.215
Overige kantoorkosten	0	175
	12.206	18.356

Algemene kosten

	2017	2016
	€	€
Diverse overige kosten	2.153	2.263
Vergaderkosten	2.423	916
	4.576	3.179

Eindhoven, 15 januari 2018

prof.dr. M.J.M. Vermeulen
Voorzitter

3. Overige gegevens

Accountancy
Dr. Holtroplaan 9
5652 XR Eindhoven
Nederland
T +31 40 844 7000
E info@joanknecht.nl
W www.joanknecht.nl

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: Het bestuur van de Zuidelijke Rekenkamer

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van De Zuidelijke Rekenkamer te Eindhoven gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van De Zuidelijke Rekenkamer per 31 december 2017 en van het resultaat over 2017 in overeenstemming met Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten.

De jaarrekening bestaat uit:
1. de balans per 31 december 2017 ;
2. de winst- en verliesrekening over 2017; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk De Zuidelijke Rekenkamer zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Joanknecht B.V. (KvK Eindhoven 17058227). Onafhankelijk lid van PrimeGlobal. Op al onze diensten zijn onze algemene voorwaarden van toepassing zoals gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel in Eindhoven en waarin onder meer een beperking van de aansprakelijkheid is opgenomen. Deze voorwaarden zijn te vinden op www.joanknecht.nl.

accountancy
assurance
belastingadvies
corporate finance
forensics & recovery
Joanknecht.nl

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de organisatie in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de organisatie te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel. Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.
Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.
Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;

- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Eindhoven, 15 januari 2018

Joanknecht B.V.
Drs. M.J.W. Foppen RA

BIJLAGEN

Overzicht beloning topfunctionarissen 2017

Secretaris-directeur	J.S. Kerseboom	
Bruto beloning inclusief werkgeversdeel sociale- en pensioenlasten	€	122.622

Raad van Bestuur	Prof. Dr. M.J.M. Vermeulen *voorzitter*		mevr. drs. P.J.L. Verbugt *vice-voorzitter*		drs. H.H. Sietsma MPA *lid*	
Bruto beloning inclusief onkostenvergoeding	€	21.002	€	9.480	€	10.501
Reiskostenvergoeding	€	508	€	418	€	1.030
Totaal	€	21.511	€	9.897	€	11.531